

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ВІД НЕГАТИВНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ

Т. Л. ПАНЧЕНКО, кандидат психологічних наук
*Комунальний вищий навчальний заклад Київської обласної
ради «Академія неперервної освіти»*
E-mail: panchtanya@ukr.net

Анотація. У статті аналізується проблема захисту дітей та молоді від негативних інформаційних впливів. Розглянуто джерела загроз інформаційно-психологічної безпеки людини, аспекти шкідливих інформаційних впливів на дитину в мережі Інтернет. Наведено рекомендації для роботи педагогів, психологів з батьками щодо попередження негативного впливу Інтернет-середовища на дітей та молодь.

Ключові слова: інформаційно-психологічна безпека, Інтернет, негативний інформаційний вплив, джерела загроз, превентивна (профілактична, попереджувальна) робота

Актуальність. У сучасному світі, який постійно змінюється й ускладнюється, надзвичайно актуальною є проблема захищеності особистості від впливу різних несприятливих факторів.

У зв'язку з високими темпами розвитку інформаційних технологій надзвичайно гостро постала проблема захисту дітей та молоді від негативної інформації, яка становить загрозу їхньому фізичному й інтелектуальному розвитку та морально-психологічному стану.

Потужний потік нової інформації, реклами, застосування комп'ютерних технологій на телебаченні, розповсюдження ігрових пристроїв, електронних іграшок, комп'ютерів, можливостей мобільного зв'язку та Інтернету впливають на виховання дитини та сприйняття нею навколишнього світу.

Діти та молодь постійно перебувають в інформаційному просторі, переповненому відомостями як позитивного, так і негативного спрямування. За допомогою пошукових серверів вони знаходять у мережі Інтернет інформацію будь-якого змісту та якості. Кожна дитина, отримуючи інформацію, засвоює її по-своєму. І цим власним образом сприйнятого вона ділиться з однолітками, налагоджуючи обмін враженнями.

Відомо також, що підлітки у період заниженої самооцінки шукають підтримки серед своїх друзів, а не у родинному колі. Старші підлітки, бажаючи незалежності, мають потребу ототожнювати себе з певною групою й схильні порівнювати цінності своєї сім'ї та своїх товаришів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показав, що проблеми навчання захисту від негативних інформаційних впливів, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості досліджували Л. Астахова, Г. Грачев, Л. Мастерман, Л. Сімелі, Д. Сініцин, Е. Столбнікова, А. Федоров, Р. Юсупов та інші.

Існують певні фактори інформаційно-психологічного ризику, які притаманні людині, а саме: незрілість особистості, що виражається у нездатності до самостійного усвідомленого вибору інформації, яка відповідає власним інтересам, переконанням, планам; установки особистості на конформізм, наслідування, готовність до сприйняття маніпулятивного інформаційного впливу; негативно змінений функціональний стан головного мозку та психіки; стан соціуму, що сприяє підвищеній навіюваності, масовому зараженню ідеями, закликами, які походять від харизматичної особистості, викликаний на психофізіологічному рівні хронічним або гострим психоемоційним стресом, фрустрацією, тривожністю [5].

Мета дослідження – розгляд проблеми оптимізації превентивної діяльності педагогічних працівників з учнями та їхніми батьками, яка обумовлена наявністю інформаційних небезпек для дітей та молоді.

Результати дослідження та їх обговорення. В умовах інформаційного суспільства, що розвивається, Інтернет-простір наразі займає найголовніше місце у процесі соціалізації підлітків. За результатами дослідження Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України, що охопило понад 2800 учнів, більшість школярів (86 %) користуються Інтернетом майже щодня та лише 4 % з них не користуються Інтернетом взагалі. При цьому в середньому на добу молодь витрачає на користування Інтернетом 4 години. Тому більшість сучасних учнів є активними кіберкористувачами, які половину свого «робочого» дня перебувають в Інтернет-просторі. Інтернет приваблює молодь не лише як засіб комунікації та навчання. Діти часто використовують інтернет-технології задля задоволення, поліпшення настрою, розваги та відпочинку [6].

Результати всеукраїнського соціологічного дослідження «Знання та ставлення українців до питання безпеки дітей в Інтернеті», проведені Інститутом соціології НАН України в рамках

соціальної програми національного мобільного оператора «Київстар», який є членом Коаліції за безпеку дітей в Інтернеті, «Безпека дітей у мобільному Інтернеті» показали, що переважна більшість учителів, дітей і їхніх батьків не поінформовані про потенційні ризики для дітей в Інтернеті та про те, як їх уникнути [1].

Так, 22 % дітей періодично потрапляють на сайти для дорослих. 28 % дітей, побачивши в Інтернеті рекламу алкоголю або тютюну, хоч раз спробували їх купити, а 11 % – намагалися купити наркотики. Понад 28 % опитаних дітей готові переслати через Інтернет свої фотографії незнайомцям. 17 % респондентів без коливань погоджуються повідомити інформацію про себе та свою родину: місце проживання, професію, графік роботи батьків. Для чого незнайомим людям може знадобитися така інформація, діти, як правило, не замислюються. Близько 14 % опитаних час від часу відправляють платні SMS за бонуси в он-лайн-іграх, і лише дехто з них звертає увагу на вартість. При цьому 87 % батьків вважають, що саме вони повинні навчати дітей правилам безпечного користування Інтернетом. Проте лише у 18 % випадків дорослі перевіряють, які сайти відвідувала дитина.

Проведене дослідження показало, що в більшості випадків діти набагато краще від батьків обізнані з можливостями використання і мобільного, і стаціонарного Інтернету. Існує суттєва різниця між тим, як діти насправді користуються Інтернетом, і тим, що про це відомо їхнім батькам: діти користуються ним частіше, ніж думають батьки, відвідують Інтернет-кафе, сайти для дорослих, грають в азартні ігри, витрачаючи реальні гроші; контактують з незнайомцями. Про все це в більшості випадків ні батьки, ні вчителі не знають, що свідчить про високий ступінь небезпеки для дітей. Нерідко користування Інтернетом вигідне і батькам, і вчителям. Батьки часто сприймають комп'ютер та Інтернет як «кібер-няню», яка утримує дитину вдома, або як механізм, що позитивно впливає на поведінку дитини. А вчителям приносить задоволення, що діти готуються до уроків з допомогою Інтернету [2].

Інтернет – дуже потужний ресурс, який значно полегшує життя людини та відкриває майже необмежені можливості для самореалізації та саморозвитку юної особистості, спілкування, навчання, дозвілля. Але разом з тим, в Інтернеті приховано досить багато небезпек як для дітей, так і для дорослих. Знання цих небезпек дозволить їх уникнути.

На сьогодні немає достатньо обґрунтованої загальної класифікації загроз інформаційно-психологічної безпеки та її джерел. Насамперед, усі наявні загрози стосовно людини поділяють на дві великі групи: зовнішні та внутрішні.

Загальними джерелами зовнішніх загроз інформаційно-психологічної безпеки людини є існуюча об'єктивна складність оточуючого світу та неоднозначність процесу його пізнання. Іншу групу таких загроз складають дії тих людей, які, переслідуючи власні цілі, використовують для їх досягнення різні способи інформаційно-психологічного впливу на інших осіб без врахування інтересів останніх або просто вводячи людей в оману та спричиняючи неабияку шкоду.

Внутрішні джерела загроз інформаційно-психологічної безпеки особистості закладено у самій біосоціальній природі психіки людини, у особливостях її формування та функціонування, у індивідуально-особистісних характеристиках індивіда, через які люди відрізняються за ступенем сприйнятливості до різних інформаційних впливів, здатності до аналізу й оцінки інформації тощо. Окрім того, існують і загальні характеристики функціонування психіки. Так, наприклад, у кризових ситуаціях (або у великих скупченнях людей) навіюваність людей зростає, що спричиняє збільшення чутливості до інформаційно-психологічних впливів. Відбувається своєрідне психічне зараження певним психоемоційним станом [3].

Діти проявляють підвищену зацікавленість до всього нового, яскравого, незвичайного, вони найбільше піддаються впливу зовнішнього середовища, більш допитливі, ніж дорослі і використовують Інтернет у якості одного з універсальних способів дослідження і пізнання навколишнього середовища. Проте такі психологічні особливості, як недостатня розвиненість саморегулятивних механізмів, слабкий волевий і емоційний контроль, імпульсивність поведінки, роблять дітей найбільш вразливими для інформаційних і програмно-технічних загроз. Тому увага батьків до Інтернет-безпеки дітей є дуже важливою [4].

Фахівці стверджують, що сучасні діти відчують брак любові та теплоти з боку дорослих. Для дитини надзвичайно важливо бути прийнятою, захищеною близьким дорослим, знати, що її люблять. Любов до дитини батьки повинні виявляти не тільки в словесних деклараціях, а в діях, рухах, пестощах, взаємодії під час розв'язання спільних справ, коли дитина відчуває, що близький дорослий поруч і довіряє йому найпотаємніше.

У жодному разі дорослі не мають бути байдужими до того, яким впливам піддається дитина внаслідок подій, що відбуваються в її соціальному середовищі. Слід бути максимально уважним до дитини, говорити з нею, обережно спонукаючи до відвертості, із делікатністю вислуховувати, розділяти її переживання [7].

Для захисту дітей від шкідливих інформаційних впливів у мережі Інтернет, насамперед, слід звернути увагу на нелегальні та шкідливі матеріали, що не відповідають віковим особливостям і

негативно впливають на фізичне та психічне здоров'я дітей. Це, так звані, небажані контенти (або «дорослі контенти»): матеріали непридатного для дітей та протизаконного змісту – порнографічні, ті, що пропагують наркотики, психотропні речовини й алкоголь, тероризм і екстремізм, ксенофобію, сектантство, національну, класову, соціальну нетерпимість і нерівність, асоціальну поведінку, насилля, агресію, суїцид, азартні ігри, інтернет-шахрайство та матеріали, що містять образи, наклепи і неналежну рекламу.

Небезпека перегляду ресурсів з «дорослим» контентом полягає у тому, що, по-перше, дитина ще емоційно не готова до сприйняття відвертих матеріалів, що стосуються, наприклад, статевих відносин та можуть нівелювати сімейні цінності, а по-друге, дитина може стати жертвою педофілів, людей з порушенням психіки чи злочинців.

Слід зауважити також, що цілком реальну небезпеку для молодшої людини складає і тривале перебування у світі віртуальної реальності. У підлітковому віці це може стати причиною адиктивної поведінки (від англ. addiction – схильність, згубна звичка), що характеризується прагненням перебувати за комп'ютером якомога довше та є проявом соціальної дезадаптації.

Найбільш цікавими та небезпечними є рольові комп'ютерні ігри, що здатні сформувати стійку психологічну залежність. Підсилює комп'ютерну залежність гра у мережі Інтернет.

Віртуальний ігровий світ, на відміну від реального, вирізняє керованість подій (можливість збереження у грі та можливість «переграти» подію), прогнозованість подій та можливості вибору складових (рівня складності, супротивника, зброї, місця дії), наявність здібностей, неможливих у реальному світі: декількох життів, інші фізичні закони (наприклад, гравітація чи швидкість) та фізіологічні особливості (здатність відчувати біль, втому), відсутність базових потреб (у сні, відпочинку, їжі). Комп'ютерні ігри навчають дітей жити за іншими правилами, де відсутня необхідність дотримуватися єдиних для всіх норм і законів, навіть, законів природи.

У віртуальному світі знімаються заборони і обмеження морально-етичного і соціальних планів (зняття табу насилля, вбивств, руйнування, відсутність правових норм, що діють у реальності). Діти на підсвідомому рівні відсторонюються від фундаментальних речей: необхідності дотримання правил, неминучості покарання за агресивну поведінку і порушення закону, єдності просторово-часового континууму. Зацікавленість агресивними іграми призводить до того, що діти можуть спробувати застосовувати подібні методи рішення проблем у реальному житті.

Більшість батьків вважають комп'ютерні та онлайн-ігри абсолютно нешкідливими і, навіть, корисними. Ігри, за користування ними у межах здорового глузду, дійсно можуть мати психотерапевтичний ефект, сприяють зняттю напруги, стресу, зниженню рівня тривоги і послабленню депресивних станів. Проте, у випадку зловживання такі ігри призводять до прямо протилежного ефекту, викликаючи підвищення рівня тривоги, роздратування, агресивності, сприяючи повному відчуженню від реальності та створенню психологічної залежності [4].

Останнім часом у соціальних мережах розповсюджується небезпечна гра для підлітків, останнє завдання в якій – самогубство. Так звані «групи смерті» з'явилися кілька років тому у ВКонтакте в російському інтернет-сегменті, проте тепер їхня популярність зросла і розповсюдилася й на Україну. Групи, які пропагують суїцид, еволюціонують – згадки про неї з'являються тепер і в Instagram, де з хештегами #синийкит і #явигре (рус. – я у грі) користувачі публікують картинки з китами і текстом «розбуди мене о 4:20».

За даними поліцейських, такими групами керують досвідчені психологи. Їхня цільова аудиторія – тинейджери з проблемами у стосунках з однолітками чи батьками. Коли дитина зацікавилася і потрапила у відповідну групу, куратор спочатку розпитує її та дає нескладні завдання, перевіряючи, чи готова вона грати. Виконання кожного завдання має бути зняте на відео. Останнє – самогубство. У поліції зазначають, що організатори груп отримують з цього зиск, продаючи отримані від підлітків записи у мережі Інтернет або в Darknet.

Проблема поширення небезпечних ігор та шляхи захисту дітей та молоді від їх впливу стала предметом широкого обговорення, особливо після того, як в Україні з'явилися перші жертви «груп смерті». При цьому найчастіше замість успішної боротьби, небезпечні для життя квести тільки рекламуються, зацікавлюючи навіть тих підлітків, які не здогадувалися про їхнє існування.

Першочерговою умовою попередження самогубств серед учнів є ретельне психолого-педагогічне виявлення дітей, чиї особистісні риси створюють підвищений ризик суїциду, індивідуальна робота з цією категорією дітей, розробка системи профілактичних заходів, широка просвітницька робота з сім'ями (лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-241 від 27.06.2001 р.).

У додатку до листа Міністерства освіти і науки України від 28.03.14 1/9-179 розміщено інформаційно-методичні матеріали щодо профілактики суїцидальної поведінки для використання в роботі «Система психологічної профілактики та корекції суїцидальної поведінки».

Нагальною стає потреба активізації морально-правового виховання дітей, молоді, вирішення якої потребує підвищення ефективності виховного впливу на дітей і молодь за рахунок застосування нестандартних методів і форм виховної роботи, оптимального використання резерву позанавчального часу, виявлення якостей вихованця, що сприятимуть формуванню звички правильної поведінки.

Педагогічним колективам навчальних закладів слід звернути увагу на розвиток якостей морального орієнтування в оточуючому середовищі, уміння коректно і безпечно задовольняти життєві потреби в процесі спілкування. Головними завданнями навчально-виховних заходів щодо запобігання негативного інформаційного впливу є наступне: підвищення загального рівня правової свідомості дітей, молоді та батьків, рівня обізнаності з проблем порушення прав людини, навчання моделям безпечної поведінки, вироблення уміння протистояти негативним впливам, толерантного ставлення до потерпілих від насильства, виховання поваги до прав та основних свобод людини.

З метою поглиблення правових знань учнів, студентів та формування вміння співвідносити в житті норми моралі та права необхідно застосовувати різні форми правового навчання (диспути, дискусії, конференції, постійно діючі правові лекторії, конкурси, вікторини правових знань, тренінги, тематичні вечори, зустрічі з працівниками правоохоронних органів, соціальних служб, тематичні виховні години) [1].

Загальновідомо, що саме в родині закладаються основи поведінки дитини в реальному світі і віртуальний простір не має бути виключенням. Батькам слід приділяти серйозну увагу вихованню дітей і підвищенню їхньої обізнаності про загрози інформаційного середовища. Разом з тим, навіть якщо дитина надмірно захоплюється грою і інтернетом, не слід забороняти їй користуватися комп'ютером. Заборона може викликати протилежну реакцію і призвести до замикання дитини в собі. Перш за все, слід знайти альтернативу онлайн-інтересам дитини і перемкнути її увагу на досягнення успіхів у реальному житті [4].

Завданням педагогів і психологів є проведення профілактичної і просвітницької роботи серед батьків для сприяння онлайн-безпеці підростаючого покоління. Превентивну роботу з батьками можна розподілити за відповідними напрямками, а саме: захист власного комп'ютера; захист дитини в он-лайн; дотримання правил безпечного користування Інтернетом. Слід повідомити батькам про корисні Інтернет-ресурси та надати можливість самостійно знайти їх у мережі Інтернет. На сьогодні існує досить багато різноманітних

ресурсів, які дозволяють максимально захистити комп'ютер від злому та інших небажаних дій.

У листі Міністерства освіти і науки України 06.11.09 р. № 1/9-768 «Про захист дітей та молоді від негативних інформаційних впливів» розміщено Пам'ятку для батьків «Діти, Інтернет, Мобільний зв'язок», яка схвалена на засіданні Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 27.08.2009 року, і містить рекомендації для батьків щодо того, як забезпечити безпеку дітей в мережі Інтернет [8].

Пропонуємо декілька рекомендацій, які слід взяти до уваги: розміщуйте комп'ютери з Internet-з'єднанням поза межами кімнати вашої дитини; поговоріть зі своїми дітьми про друзів, з яким вони спілкуються в он-лайн, довідайтесь як вони проводять дозвілля і чим захоплюються; цікавтесь які веб-сайти вони відвідують та з ким розмовляють; вивчіть програми, які фільтрують отримання інформації з мережі Інтернет, наприклад, Батьківський контроль в Windows; наполягайте на тому, щоб ваші діти ніколи не погоджувалися зустрічатися зі своїм он-лайнним другом без Вашого відома; навчіть своїх дітей ніколи не надавати особисту інформацію про себе та свою родину електронною поштою та в різних реєстраційних формах, які пропонуються власниками сайтів; контролюйте інформацію, яку завантажує дитина (фільми, музику, ігри тощо); цікавтесь чи не відвідують діти сайти з агресивним змістом; навчіть своїх дітей відповідальному та етичному поведінню в он-лайн, діти не повинні використовувати Інтернет-мережу для розповсюдження пліток, погроз іншим та хуліганських дій; переконайтеся, що діти консультуються з Вами щодо будь-яких фінансових операцій, здійснюючи замовлення, купівлю або продаж через Інтернет-мережу; інформуйте дітей стосовно потенційного ризику під час їх участі у будь-яких іграх та розвагах; розмовляйте з дитиною як з рівним партнером, демонструючи свою турботу про суспільну мораль.

Використовуючи пропоновані рекомендації, батьки мають нагоду максимально захистити дитину від негативного впливу всесвітньої мережі Інтернет, навчити її правильно користуватися цим невичерпним джерелом інформації.

Висновки і перспективи. Отже, з урахуванням вищенаведеного, можна зробити висновок, що система освіти має великі можливості щодо попередження різних форм негативного впливу інформаційних технологій на розвиток особистості. З метою удосконалення виховної та профілактичної роботи з питань захисту дітей та молоді від негативних інформаційних впливів слід, насамперед, визначити головні завдання відповідних форм роботи,

вимоги щодо їх проведення, організувати співробітництво сім'ї та навчального закладу. Батьки, які отримали необхідну інформацію щодо головних негативних наслідків впливу ЗМІ на дітей та підлітків, можуть розробити власні стратегії їх попередження або дотримуватися рекомендацій педагогів та психологів.

References

1. Udalova, O., Shved, O., Kuznietsova, O. (2010). Bezpechne korystuvannia suchasnymi informatsiino-komunikatyvnymi tekhnolohiiamy [Safe use of modern information and communication technologies]. Kyiv: Ukraina, 72.
2. Kocharian, A. B., Hushchyna, N. I. (2011). Vychovannia kultury korystuvacha Internetu. Bezpeka u vsesvitnii merezhi : navchalno-metodychnyi posibnyk [Safe use of modern information and communication 2. Education of the culture of the user of the Internet. Security in the World Wide Web: Tutorial]. Kyiv, 100.
3. Hrachev, H. V. Information-psychological security of a person - the state of a person and the possibilities of psychological protection. Available at: http://www.rus-lib.ru/book/32/Yrid_psihologiaj/Gracev/Gratev.htm.
4. Lytovchenko, I. V., Maksymenko, S. D., Boltivets, S. I., Chepa, M.-L. A., Buhaiova, N. M. (2010). Dity v Interneti: yak navchyty bezpetsi u virtualnomu sviti [Children on the Internet: how to teach security in the virtual world]. Kyiv: Avanpost-Prym, 48.
5. Ezhevskaiia, T. Y. (2009). Psykholohycheskoe vozdeistvie ynformatsyonnoi sredy na sovremennoho cheloveka [Psychological impact of the information environment on modern man]. Pedagogy in law enforcement bodies, 2(37), 38-41.
6. Information document "Socio-psychological peculiarities of the impact of the Internet space on the development of the child's personality" (to the round table "Compliance with the current legislation of Ukraine on the development of information technology in the area of ensuring children's rights to a secure information Internet space"). Available at: <http://www.moral.gov.ua/upload/pdf/3.pdf>.
7. Ladyvir, S. (2014). Dytynstvo maie buty shchaslyvym, abo yak uberehty dytynu vid nehatyvnykh perezhyvan [Childhood should be happy, or how to protect the child from negative emotions]. Practical psychologist: Kindergarten, 11, 4-9.
8. On the protection of children and young people from negative informational influences: a letter from the Ministry of Education and Science of Ukraine dated November 6, 2009 No. 1 / 9-768. Available at: <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/3%20Lyst%20MON.pdf>.

ВОПРОСЫ ЗАЩИТЫ ДЕТЕЙ И МОЛОДЕЖИ ОТ НЕГАТИВНОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ВЛИЯНИЯ

Т. Л. Панченко

Аннотация. В статье анализируется проблема защиты детей от негативного информационного воздействия. Рассмотрены

источники угроз информационно-психологической безопасности человека, аспекты опасных воздействий на ребёнка в сети Интернет. Приведены рекомендации для педагогов и психологов с родителями относительно предупреждения негативного влияния Интернет-среды на детей и молодёжь.

Ключевые слова: информационно-психологическая безопасность, Интернет, негативное информационное воздействие, источники угроз, превентивная (профилактическая, предупреждающая) работа

PROBLEMS OF PROTECTION OF CHILDREN AND YOUTH FROM NEGATIVE INFORMATION EFFECTS

T. Panchenko

Abstract. The problem of protecting children and young people from the influence of negative information is analyzed in the article. The sources of information and psychological threats to human security, aspects of harmful effects of the Internet information on children are described. Recommendations for teachers and psychologists concerning work with parents to prevent the negative impact of the Internet on children and youth are presented.

Keywords: information and psychological security, the Internet, negative impact of the information, sources of threats, preventive work

УДК 159.9:37.015.3

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

А. В. ШАМНЕ, доктор психологічних наук, доцент, професор
кафедри соціальної роботи та психології

Н. А. ШОСТАК, студентка* магістратури

**Національний університет біоресурсів і
природокористування України**

E-mail: shamne@ukr.net; natashostak@mail.ru

Анотація. Досліджено розвиток іншомовної компетенції у студентів, які вивчають переклад. Представлено аналіз психологічних аспектів розвитку вторинної мовної особистості, готової до професійної міжмовної та міжкультурної комунікації. Описано психологічні умови становлення іншомовної компетенції студентів.

© А. В. Шамне, Н. А. Шостак, 2017

* Науковий керівник - доктор психологічних наук, професор А. В. ШАМНЕ